

ՀՀ ՀԱՐԿԱՅԻՆ ԲԵՈՐ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ՎԱՐԿԱՆԻՇՆԵՐՈՒՄ

Տարբեր միջազգային կազմակերպությունների և համաշխարհային կառույցների կողմից անընդհատ փորձ է կատարվում տարաբնույթ ուսումնասիրությունների և վերլուծությունների արդյունքում ստացվող տվյալների հիման վրա համեմատություններ անցկացնել տարբեր երկրների հարկային համակարգերի և հարկային բեռի միջև՝ բացահայտելով այդ առումով առավել բարենպաստ երկրները: Այդ ուսումնասիրությունների և վերլուծությունների արդյունքում ստացվող տվյալները իրենց արտացոլում են գտնում ամենամյա տարբեր վարկանիշներում, զեկույցներում և այլ հրապարակումներում:

Heritage foundation միջազգային կազմակերպության «Index of economic freedom» վարկանիշում Հայաստանը 2018թ.-ին 186 երկրների շարքում զբաղեցրել է 44-րդ տեղը՝ ունենալով 100 հնարավորից 68.7 գնահատական և զերազանցելով աշխարհի մակարդակով միջին գնահատականը, սակայն փոքր-ինչ զիջելով տարածաշրջանի մակարդակով միջին գնահատականին (համապատասխանաբար 61.1 և 68.8) ու դասվելով չափավոր ազատ երկրների շարքում, իսկ եվրոպական տարածաշրջանում՝ 20-րդ տեղը: Ընդհանուր գնահատականը որոշվում է 4 ոլորտներում ընդհանուր առմամբ 12 ցուցանիշներով արձանագրած արդյունքների հիման վրա: Այդ ցուցանիշները և դրանցում Հայաստանի զբաղեցրած դիրքն ու վաստակած գնահատականը ներկայացված են աղյուսակ 1-ում¹:

Ինչպես երևում է աղյուսակից, Հայաստանը ֆիսկալ առողջություն ցուցանիշով զբաղեցնում է 114-115-րդ տեղը աշխարհում և 37-38-րդ տեղը տարածաշրջանում: Ֆիսկալ առողջության ցուցանիշը իր հերթին ձևավորվում է 3 ցուցանիշների հիման վրա: Դրանք են եկամտային հարկի սահմանային դրույքաչափը, որի համար հիմք է հանդիսացել «Եկամտային հարկի մասին» ՀՀ օրենքի ընդունման ժամանակ գործող սահմանային դրույքաչափը՝ 26% (ներկայումս՝ 36%), շահութահարկի սահմանային դրույքաչափը և հարկային բեռը: Եկամտային հարկի սահմանային դրույքաչափով Հայաստանը զբաղեցնում է 49-րդ (տարածաշրջանում՝ 21-րդ)

¹ <http://www.heritage.org/index/country/armenia>

տեղը (սահմանային դրույքաչափը 36% համարելու դեպքում 61-րդ տեղը, իսկ տարածաշրջանում՝ 27-րդ տեղը), շահութահարկի դրույքաչափով՝ 47-64-րդ (տարածաշրջանում՝ 24-31-րդ) տեղը, իսկ հարկային բեռով՝ 81-83-րդ (տարածաշրջանում՝ 1-ին) տեղը:

Աղյուսակ 1

Heritage foundation միջազգային կազմակերպության «Index of economic freedom» վարկանիշում Հայաստանի զբաղեցրած դիրքը 2018թ.-ին

Ցուցանիշ	Զբաղեցրած դիրք	Զբաղեցրած դիրքը տարածաշրջանում	Վաստակած միավոր
Օրենքի գերակայություն			
Գույքային իրավունքներ	72-73	33	55.3
Կառավարության ներգրավվածություն	70-72	30-31	40.5
Դատական արդյունավետություն	86	37	47.4
Կառավարության սահմանափակումներ			
Կառավարության ծախսումներ	50-51	1	80.0
Հարկային բեռ	50	12	84.7
Ֆինկալ առողջություն	114-115	37-38	67.2
Կարգավորման արդյունավետություն			
Գործարարության ազատություն	31-32	17	78.7
Աշխատանքային ազատություն	42	10	69.9
Դրամական ազատություն	110	38	75.8
Բաց շուկաներ			
Առևտրի ազատություն	81-84	41	80.0
Ներդրումային ազատություն	39-58	23-32	75.0
Ֆինանսական ազատություն	18-39	11-23	70.0
Ընդհանուր ցուցանիշ	44	20	68.7

Համաշխարհային տնտեսական համագումարի կողմից հրապարակվող «The global competitiveness report» վարկանիշում Հայաստանը 2017-2018թթ. 137 երկրների շարքում զբաղեցրել է 73-րդ տեղը՝ 7 հնարավորից վաստակելով 4.2 միավոր և նախորդ տարվա համեմատ բարելավելով իր դիրքը 6 կետով:

Ընդհանուր գնահատականը որոշվում է 12 ոլորտներում արձանագրած ընդհանուր առմամբ 114 ցուցանիշների հիման վրա: Այդ ոլորտները և դրանցում Հայաստանի զբաղեցրած դիրքն ու վաստակած գնահատականը ներկայացված են աղյուսակ 2-ում՝

**Համաշխարհային տնտեսական համագումարի կողմից հրապարակվող
«The global competitiveness report» վարկանիշում Հայաստանի զբաղեցրած
դիրքը 2017-2018թթ.1 և 2016-2017թթ.²**

Ցուցանիշ	Վաստակած միավոր (1-7)	Զբաղեցրած դիրքը 138 երկրների շարքում	Զբաղեցրած դիրքը նախորդ տարի 138 երկրների շարքում (վաստակած միավոր)
Հաստատություններ	4.1	55	66 (4.0)
Ենթակառուցվածք	3.9	80	82 (3.8)
Մակրոտնտեսական միջավայրը	4.1	101	88 (4.3)
Առողջապահություն և տարրական կրթություն	6.0	55	93 (5.4)
Բարձրագույն կրթություն և ուսուցում	4.4	69	71 (4.4)
Ապրանքային շուկայի արդյունավետություն	4.7	35	45 (4.6)
Աշխատանքի շուկայի արդյունավետություն	4.4	51	55 (4.4)
Ֆինանսական շուկայի զարգացվածություն	3.9	78	90 (3.7)
Տեխնոլոգիական պատրաստականությունը	4.1	77	71 (4.0)
Շուկայի չափը	2.8	115	120 (2.7)
Բիզնեսի զարգացվածություն	4.0	68	81 (3.8)
Նորարարություն	3.3	70	87 (3.2)
Ընդհանուր ցուցանիշ	4.2	73	79 (4.1)

¹ World economic forum, «The global competitiveness report 2017-2018», page 48.

² World economic forum, «The global competitiveness report 2016-2017», page 100.

Գործարարությամբ զբաղվելու համար առավել պրոբլեմային գործոնների շարքում հարկերի դրույքաչափերը և հարկային օրենսդրության բարդությունը զբաղեցնում են համապատասխանաբար 4-րդ և 5-րդ տեղերը¹ (աղյուսակ 3)

Աղյուսակ 3

Գործարարությամբ զբաղվելու համար առավել պրոբլեմային գործոնները

Ցուցանիշ	Միավոր	Միավոր (նախորդ տարի)	Զբաղեցրած դիրքը նախորդ տարի
Ֆինանսավորման մատչելիությունը	13.0	15.3	1
Հարկերի դրույքաչափերը	12.9	10.5	4
Հարկային օրենսդրության բարդությունը	11.5	10.1	5
Կաշառակերություն	9.9	11.3	2
Կառավարության անարդյունավետ բյուրոկրատիան	8.5	10.6	3
Արտաթուրային կարգավորումները	8.5	7.9	7
Ոչ պատշաճ կերպով կրթված աշխատուժ	7.7	8.9	6
Ենթակառուցվածքների անհամաչափ առաջարկ	6.9	6.1	9
Նորարարությունների անբավարար կարողությունը	6.2	3.7	10
Գնաճ	5.9	6.8	8
Քաղաքականության անկայունությունը	3.3	3.3	11
Աշխատուժի աշխատանքային վատ էթիկան	2.5	2.8	12
Աշխատանքային օրենսդրության սահմանափակող նորմերը	1.3	1.3	13
Կառավարության անկայունություն/հեղաշրջումներ	1.0	0.1	16
Հանրային վատ առողջություն	0.6	0.9	14
Հանցագործություն և գողություն	0.3	0.3	15

Ինչպես երևում է աղյուսակ 3-ից, հարկերի դրույքաչափերի և հարկային օրենսդրության բարդության ունեցած բացասական ազդեցությունը գործարարությամբ զբաղվելու համար առավել պրոբլեմային գործոնների

¹ Հարցվածներին խնդրվել է ցուցանիշների ցանկից ընտրել իրենց երկրում գործունեության իրականացման համար 5 առավել պրոբլեմայինները և դասակարգել դրանք 1-ից (առավել պրոբլեմային) մինչև 5: Ստացված միավորը համապատասխանում է պատասխաններին՝ կշռված իրենց դասակարգմանը համապատասխան:

շարքում էականորեն աճել է՝ համապատասխանաբար 4-րդ և 5-րդ տեղից աճելով 2-րդ և 3-րդ տեղ:

Ինչպես նշվել է վերևում, վերը թվարկված ոլորտները բաղկացած են 114 ցուցանիշներից, որոնցից առանձնացնենք հետևյալները՝ հարկման ազդեցությունը ներդրումային խթանների վրա, ընդհանուր հարկային դրույքաչափը (% շահույթից), մաքսատուրքը, մաքսային ընթացակարգերի բեռը և հարկման ազդեցությունը աշխատելու խրախուսման վրա: Նշված ցուցանիշներով ՀՀ զբաղեցրած դիրքը և վաստակած միավորները ներկայացված են աղյուսակ 4-ում՝

Աղյուսակ 4

**Համաշխարհային տնտեսական համագումարի կողմից հրապարակվող
«The global competitiveness report» վարկանիշի վերը նշված
ցուցանիշներով Հայաստանի զբաղեցրած դիրքը 2017-2018թթ.¹ և 2016-
2017թթ.²**

Ցուցանիշ	Վաստակած միավոր (1-7)	Զբաղեցրած դիրքը 138 երկրների շարքում	Զբաղեցրած դիրքը նախորդ տարի 138 երկրների շարքում (վաստակած միավոր)
Հարկման ազդեցությունը ներդրումային խթանների վրա	3.7	60	48 (3.9)
Ընդհանուր հարկային դրույքաչափը (% շահույթից)	18.5%	9	12 (19.9%)
Մաքսատուրքը	4.0	53	64 (4.6)
Մաքսային ընթացակարգերի բեռը	3.8	91	95 (3.6)
Հարկման ազդեցությունը աշխատելու խրախուսման վրա	4.1	57	62 (4.0)

Համաշխարհային բանկի «Գործարարությամբ զբաղվելը 2018» զեկույցում Հայաստանը 190 երկրների շարքում զբաղեցրել է 47-րդ տեղը՝ նախորդ տարվա համեմատ վատացնելով իր ցուցանիշը 9 տեղով: Գործարարությամբ զբաղվելու դյուրինությունը որոշվում է 10 ցուցանիշների համադրման արդյունքում, որոնցից յուրաքանչյուրը իր հերթին բաղկա-

¹ World economic forum, «The global competitiveness report 2017-2018», page 49.

² World economic forum, «The global competitiveness report 2016-2017», page 101.

ցած է մի քանի ենթացուցանիշից: Այդ ցուցանիշները և դրանց մասով Հայաստանի զբաղեցրած դիրքը ներկայացված են աղյուսակ 5-ում¹,

Աղյուսակ 5

**Համաշխարհային բանկի «Գործարարությամբ զբաղվելը 2018» զեկույցում
Հայաստանի զբաղեցրած դիրքը**

Ցուցանիշ	Զբաղեցրած դիրքը	Փոփոխությունը նախորդ տարվա համեմատ
Զեռնարկությունների գրանցում	15	-6
Շինարարության թույլտվության ստացում	89	-8
Էլեկտրականության համակարգին միացում	66	10
Սեփականության գրանցում	13	-
Վարկերի ստացում	42	-22
Փոքր ներդրողների պաշտպանություն	62	-9
Հարկազանձում	87	1
Միջազգային առևտուր	52	-4
Պայմանագրերի կատարման ապահովում	47	-19
Սնանկության ճանաչում	97	-19
Ընդհանուր	47	-9

Հարկազանձում ցուցանիշը իր հերթին բաղկացած է մի քանի ցուցանիշից: Այդ ցուցանիշների մասով Հայաստանի տվյալները ներկայացված են աղյուսակ 6-ում

Աղյուսակ 6

**Համաշխարհային բանկի «Գործարարությամբ զբաղվելը 2018» զեկույցի
հարկազանձման ցուցանիշները Հայաստանի օրինակով**

Ցուցանիշ	Հայաստան	Եվրոպա և Կենտրոնական Ասիա	ՏՀԶԿ
Վճարումներ (քանակ/տարի)	14	16.5	10.9
Ժամանակ (ժամ/տարի)	313	218.4	160.7
Ընդհանուր հարկային դրույք (% շահույթից)	18.5	33.1	40.1

Աղյուսակ 6-ի որոշ ցուցանիշներ բացված տեսքով ներկայացնենք աղյուսակ 7-ի միջոցով՝

¹ <http://www.doingbusiness.org/data/exploreeconomies/armenia>

Նախորդ տարվա ցուցանիշները՝ Doing business 2017, Equal opportunity for all, a World Bank group flagship report, 14th edition, page 190:

Աղյուսակ 6-ի տվյալները բացված տեսքով

Ցուցանիշ	Վճարումներ (քանակ/տարի)	Ժամանակ (ժամ/տարի)	Ընդհանուր հարկային դրույք (% շահույթից)
Շահութահարկ	1	113	17.63
Հողի հարկ	2	-	0.51
Անշարժ գույքի գույքահարկ	2	-	0.29
Տրանսպորտային միջոցի հարկ	2	-	0.02
Բնապահպանական վճար	4	-	0.02
Շրջակա միջավայրի աղտոտման վճարը տրանսպորտային միջոցների համար	1	-	0.01
Եկամտային հարկ (ներառյալ սոցիալական վճար)	1	103	Չի ներառվում հաշվարկի մեջ
ԱԱՀ	1	97	Չի ներառվում հաշվարկի մեջ

Նախկին ԽՍՀՄ հանրապետությունների և մեր հարևան երկրների շարքում Հայաստանի զբաղեցրած դիրքը ներկայացված է աղյուսակ 8-ում¹՝

Աղյուսակ 8

Համաշխարհային բանկի «Գործարարությամբ զբաղվելը 2018» զեկույցում նախկին ԽՍՀՄ հանրապետությունների և ՀՀ հարևան երկրների շարքում Հայաստանի զբաղեցրած դիրքը հարկային բեռի տեսանկյունից

Երկիր	Գործարարյ. զբաղվելու դյուրինություն (զբաղ. դիրք)	Հարկա-գանձում (զբաղ. դիրք)	Վճարումներ (քանակ/տարի)	Ժամանակ (ժամ/տարի)	Ընդհ. հարկ. դրույք (%)
Լատվիա	19	13	7	168.5	35.9
Էստոնիա	12	14	8	50	48.7
Լիտվա	16	18	11	109.3	42.7
Վրաստան	9	22	5	269	16.4
Մոլդովա	44	32	10	181	40.5
Ադրբեջան	57	35	6	195	39.8
Ուկրաինա	76	43	5	327.5	37.8

¹ <http://www.doingbusiness.org/data/exploretopics/paying-taxes>

Երկիր	Գործարարություն գրադվելու դյուրինություն (գրադ. դիրք)	Հարկա- գանձում (գրադ. դիրք)	Վճարումներ (քանակ/տարի)	Ժամանակ (ժամ/տարի)	Ընդհ. հարկ. դրույք (%)
Ղազախստան	36	50	7	178	29.2
ՌԴ	35	52	7	168	47.5
Ուզբեկստան	74	78	10	181	38.3
Հայաստան	47	87	14	313	18.5
Թուրքիա	60	88	11	215.5	41.1
Բելառուս	38	96	7	184	52.9
Տաջիկստան	123	132	6	224	65.2
Իրան	124	150	20	344	44.7
Ղրղզստան	77	151	51	225	29

Նշված ցուցակում Հայաստանը հարկազանձման առումով գրադեցնում է 11-րդ տեղը, հարկային վճարումների քանակով՝ 14-րդ տեղը, ծախսվող ժամանակով՝ 14-րդ տեղը, իսկ ընդհանուր հարկային դրույքով՝ 2-րդ տեղը:

Վերը նշվածից պարզ է դառնում, որ հարկային բեռի առումով ավելի մրցունակ երկիր դառնալու համար առաջին հերթին պետք է քայլեր ձեռնարկվեն նվազեցնելու, այսպես կոչված, լրացուցիչ հարկային բեռը, որը առաջանում է հարկային վճարումները կատարելու և հարկային հաշվետվությունները ներկայացնելու համար ծախսվող ժամանակի, ինչպես նաև հարկային վճարումների քանակի պատճառով:

ՀՀ ՀԱՐԿԱՅԻՆ ԲԵՐԸ ՄԻՋԱՉԳԱՅԻՆ ՎԱՐԿԱՆԻՇՆԵՐՈՒՄ

ՆԱՐԵԿ ԳՐԻԳՈՐԻԻ ԶԱՐԴՈՒՄՅԱՆ

ՀՀ ԳԱԱ Մ. Քոթանյանի անվան տնտեսագիտության ինստիտուտի ասպիրանտ

Համառոտագիր: Մույն հոդվածի շրջանակներում տարբեր միջազգային կազմակերպությունների և համաշխարհային կառույցների ամենամյա զեկույցների և հրապարակումների վերլուծության միջոցով փորձ է կատարվել ներկայացնելու ՀՀ հարկային բեռը միջազգային վարկանիշներում: Այդ նպատակով ուսումնասիրվել են մասնավորապես Heritage foundation միջազգային կազմակերպության «Index of economic freedom» վարկանիշը, Համաշխարհային տնտեսական համագումարի կողմից հրա-

սարակվող «The global competitiveness report» վարկանիշը և Համաշխարհային բանկի «Գործարարությունը գրավելը» զեկույցը:

***Բանալի բառեր.** հարկային բեռ, վարկանիշ, հարկ, միջազգային կազմակերպություն:*

НАЛОГОВОЕ БРЕМЯ РА В МЕЖДУНАРОДНЫХ РЕЙТИНГАХ

НАРЕК ГРИГОРЬЕВИЧ КАРДУМЯН

аспирант Института экономики им. М.Котаняна НАН РА

Аннотация: В рамках этой статьи с помощью анализа годовых отчетов и публикаций различных международных организаций была предпринята попытка представить налоговое бремя РА в международных рейтингах. С этой целью были изучены рейтинги “Index of economic freedom” международной организации Heritage Foundation, “The global competitiveness report”, опубликованный Всемирным экономическим форумом и отчет Всемирного банка “Ведение бизнеса”.

Ключевые слова: налоговое бремя, рейтинг, налог, международная организация.

THE TAX BURDEN IN THE REPUBLIC OF ARMENIA ACCORDING TO THE INTERNATIONAL RANKINGS

NAREK GRIGORI QARDUMYAN

*Ph.D. Student, M. Kotanyan Institute of Economics
National Academy of Sciences, Republic of Armenia*

Abstract

The article attempts to present the tax burden in the Republic of Armenia based on the analysis of international rankings released by international organizations and donors in annual reports and various publications. For this purpose, namely the Index of Economic Freedom of the Heritage Foundation, the Global Competitiveness Report published by the World Economic Forum and the Doing Business Report prepared by the World Bank have been studied.

Keywords: Tax burden, ranking, tax, international organization.